

Formacja biblijna dziewic i mnichów w klasztorach hiszpańskich VI-VII w.

PAWEŁ WYGRALAK

Jan Paweł II w adhortacji apostolskiej *Vita consecrata* napisał: *Słowo Boże jest pierwszym źródłem wszelkiej duchowości chrześcijańskiej. Umacnia osobistą więź z żywym Bogiem oraz z Jego zbawczą i uświęcającą wolą. Dlatego właśnie od samego początku istnienia zgromadzeń życia konsekrowanego, zwłaszcza monastycznych, przywiązywano zawsze najwyższą wagę do lectio divina*¹. Mając na uwadze słowa Ojca Świętego chcemy sięgnąć do pism monastycznych Hiszpanii wizygockiej VI i VII w. i zbadać jak wyglądała formacja biblijna dziewic i mnichów. Podstawę niniejszego opracowania stanowią: dzieło św. Leandra *O stanie dziewiczym i pogardzie świata*, które w zasadzie jest traktatem o dziewictwie, reguły św. Izydora i św. Fruktuoza oraz *Reguła wspólna* zwana czasami *Regułą Opatów*², będącą zbiorem decyzji regulujących problem działalności klasztorów familijnych w Hiszpanii³. W pierwszej części naszego opracowania ukážemy sposoby formacji biblijnej wynikające z zobowiązań zawartych w regułach. W kolejnych dwóch częściach dokonamy analizy tekstów reguł wykazując, że

¹ Jan Paweł II, *Vita consecrata* 94. Wydanie polskie: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. II, Kraków 1996, 733.

² Tekst źródłowy w: *San Leandro, San Isidoro, San Fructuoso, Reglas monásticas de la España visigoda. Los tres libros de las „Sentencias”*, Madrid 1971 (= *Reglas monásticas*). Tłum. pol. *O stanie dziewiczym i pogardzie świata* św. Leandra (= *Reguła św. Leandra*) i *Reguły św. Izydora*, w: *Starożytnie reguły zakonne*, PSP26, Warszawa 1980, 271-318. Tłum. pol. *Reguły św. Fruktuoza i Reguły wspólnej* – własne.

Autorstwo *Reguły wspólnej* nie jest pewne. Zob. *Reglas monásticas*, 166. M. Kaniór, *Historia monastycyzmu chrześcijańskiego*, Kraków 1993, 231,232.

³ Por. M. Kaniór, dz. cyt., 231-233. M. Kluz a, „Rodzinna” forma klasztorów podwójnych w Hiszpanii, *Vox Patrum* 4, 1984, z. 6-7, 179-186.

ich lektura, do której członkowie wspólnot byli zobowiązani, była istotnym elementem formacji biblijnej. Dziewice i mnisi czytając lub słuchając tekstu obowiązującej ich reguły poznawali wiele fragmentów Pisma św., z których jedne przynosiły opis postaci stawianych im jako wzór do naśladowania, lub też jako przykład postępowania niewłaściwego, inne zaś były podstawą argumentacji poszczególnych wymagań stawianych w życiu wspólnym.

ZOBOWIĄZANIA ZAWARTE W REGUŁACH

LEKTURA I SŁUCHANIE PISMA ŚW.

We wszystkich omawianych pismach zostały zawarte przepisy zobowiązujące dziewice i mnichów do lektury fragmentów Pisma św. Mnisi poznawali teksty biblijne w ramach odmawianych modlitw kanonicznych. Św. Izydora przypomina więc, że *w czasie tercji, seksty i nony należy odmawiać trzy psalmy, jedno responsum, dwa czytania ze Starego i Nowego Testamentu*⁴. W czasie oficjum teksty powinny być tak dobrane, aby w dni powszednie czytać urywki ze Starego lub Nowego Testamentu, zaś w soboty i niedziele tylko z Nowego Testamentu⁵. Z fragmentami Pisma św. zapoznawano się także w czasie posiłków: *Jeden zaś siedząc pośrodku, po otrzymaniu błogosławieństwa będzie czytać jakiś urywek Pisma św., pozostali zaś będą pożywiać się w milczeniu, słuchając uważnie czytania*⁶. Mnisi mieli wyznaczony czas na wszystkie zajęcia, także na czytanie: *Trzeba przeto, aby mnich pracował w określonym czasie i żeby w określonej porze oddawał się modlitwie i lekturze, mnich bowiem powinien mieć odpowiednie godziny wyznaczone na poszczególne obowiązki*⁷. Pomocą w zrealizowaniu tego przepisu był zbiór ksiąg, a więc biblioteka, którą opiekował się zakrystianin. Każdy mnich był zobowiązany do codziennego pobierania kodeksów do czytania⁸. Reguła nie określa o jakie kodeksy chodziło, przestrzegając tylko przed czytaniem ksiąg pogańskich i pism heretyckich⁹. Według św. Fruktuoza szczególnym czasem na czytanie ewangelii poza liturgią była niedziela. Wszyscy mnisi po odmówieniu prymy powinni zgromadzić się we wspólnocie i słuchać tekstu ewangelii czytanej na głos przez diakona¹⁰. Również na co dzień mnisi winni czytać,

⁴ Reguła św. Izydora VI.

⁵ Tamże.

⁶ Reguła św. Izydora IX.

⁷ Reguła św. Izydora V.

⁸ Por. Reguła św. Izydora VIII. Por. także: J. O r l a n d i s, *Estudios sobre instituciones monásticas medievales*, Pamplona 1971, 89-91.

⁹ Por. Reguła św. Izydora VIII.

¹⁰ Por. Reguła św. Fruktuoza XXVI.

szczególnie w okresie jesieni i zimy, poświęcając temu wyznaczony czas pomiędzy odmawianiem godzin kanonicznych¹¹. Św. Leander natomiast zachęca dziewice do lektury i do modlitwy: *Powinnaś czytać pilnie i modlić się ustawicznie. Niechaj twoje godziny i zajęcia będą tak rozłożone, żeby po czytaniu następowała modlitwa, a po modlitwie – czytanie*¹². Autorowi z pewnością chodzi tutaj o teksty biblijne, jako że w dalszej części tego samego punktu reguły zachęca, by w czasie prac i posiłków, gdy wszystkie pracują lub posilają swoje ciała, jedna z dziewic czytała, a wówczas uszy będą *nasycaly się łaską Bożego słowa*¹³.

ROZWAŻANIE PISMA ŚW.

Św. Izydora zobowiązał wszystkich mnichów do rozmyślania nad czytаныmi fragmentami Pisma św. Wymagał także, co było ogromnie ważne dla formacji duchowej, by bracia rozmawiali między sobą na temat przeczytanych perykop biblijnych. Na takie dyskusje reguła przewidywała czas tuż po nieszpórach: *Po nieszpórach godzi się, by zebrani mnisi albo rozmyślali, albo rozprawiali o czytaniach Pisma świętego, prowadząc rozmowy pobożne i zbawienne*¹⁴. Również św. Fruktuoz wymaga, aby ci, *którzy są dojrzałym wiekiem i mają czyste sumienie oddali się medytacji słów Pańskich*¹⁵.

INTERPRETACJA TEKSTÓW BIBLIJNYCH

Św. Leander w formacji biblijnej dziewic idzie znacznie dalej, aniżeli pozostali omawiani przez nas autorzy. Poucza swoje duchowe córki: *Wszystko bowiem, co przeczytasz w Starym Testamencie, chociażby było dokonane rzeczywiście, powinnaś rozumieć w znaczeniu duchowym*¹⁶. Dla przykładu wspomina niektóre wydarzenia i zachowania opisane w Starym Testamencie, które mogłyby budzić zgorszenie u czytających, np. zbrodnie, związki jednego mężczyzny z wieloma kobietami, krwawe ofiary, czy też tekst Pieśni nad Pieśniami. Według jego interpretacji wiele z tych zachowań było zgodnych z ówczesnym prawem, miały też określony głębszy cel i sens, np. poligamia chroniła naród przed wyginięciem, a krwawe ofiary ze zwierząt były zapowiedzią prawdziwej ofiary ciała i krwi Chrystusa. Również treści księgi Pieśni nad Pieśniami nie wolno interpretować w sposób dosłowny. *Zrozum – pisze św. Leander – alegoryczne wydarzenia wyobrażają ciało Chry-*

¹¹ Por. *Reguła św. Fruktuozia IV*.

¹² *Reguła św. Leandra XV*.

¹³ Por. także: *Reguła św. Fruktuozia III*.

¹⁴ *Reguła św. Izydora VI*.

¹⁵ *Reguła św. Fruktuozia IV*.

¹⁶ *Reguła św. Leandra XVI*.

*stusa i miłość Kościoła*¹⁷. Tak więc reguła nie tylko zachęcała do lektury i rozważania tekstów biblijnych, ale dawała także pewne podstawowe zasady do ich interpretacji¹⁸. Pozostałe reguły, co wynika m.in. również z przyjętej formy literackiej, nie dają żadnych wytycznych do interpretacji tekstów. Możemy jednak sądzić, że w jakiejś mierze twórcy reguł dbali o właściwą interpretację czytań biblijnych. W regułach bowiem pojawia się zobowiązanie skierowane do przełożonych, aby wyjaśniali mnichom trudniejsze fragmenty z czytanych tekstów. Św. Izydor pisze, że wszystkie kwestie wątpliwe, rodzące się pytania, powinien mnichom wyjaśnić opat na wspólnym zgromadzeniu po niesporach¹⁹. Autor reguły nie mówi tu wprost, że chodzi o wyjaśnianie ustępów z Pisma św. Mając jednak na uwadze przepisy zobowiązujące mnichów do lektury i rozmawiania po niesporach o czytaniach biblijnych, możemy sądzić, że opat objaśniał im także pewne fragmenty Pisma św.²⁰. O obowiązku opata wyjaśniania czytanych przez mnichów ksiąg mówi także św. Fruktuoz. Interesujący nas jednak fragment reguły został tak sformułowany, że trudno jest dowiedzieć, iż chodzi o teksty biblijne. Brzmienie tego punktu reguły zdaje się wskazywać raczej na tekst samej reguły oraz pisma Ojców Kościoła. Nie można jednak wykluczyć, że chodziło również o praktykę wyjaśniania czytanych urywków z Pisma św.²¹. *Reguła wspólna* omawiając problem współlistnienia wspólnot żeńskich i męskich w klasztorach rodzinnych, wspomina o zwyczaju wspólnych konferencji, w czasie których wszyscy gromadzą się, aby *śłuchać zbawczego słowa*²². Prawdopodobnie chodzi o konferencje o charakterze ascetycznym, z pewnością opierające się w swojej treści na Piśmie św. i nauczaniu Ojców Kościoła.

ŻYCIE ZGODNE Z SŁOWEM BOŻYM

Autorzy reguł wymagają od mnichów, aby czytane i przemyślane teksty biblijne wprowadzali w życie. Mówi o tym św. Izydor, przestrzegając tych członków wspólnoty, którzy wymawiając się czytaniem, nie chcą podjąć się przypisanej im pracy fizycznej: *Ci, którzy chcą zajmować się czytaniem, aby nie pracować, przeczą samej lekturze, ponieważ nie czynią tego, co tam czytają: „Aby pracowali i chleb własny spożywali” (2 Tes 3, 12)*²³. *Reguła wspólna* napomina z kolei, aby ze słuchaniem i recytowaniem słowa Bożego łączyło się zgodne z regułą postę-

¹⁷ Reguła św. Leandra XVI.

¹⁸ Św. Leander stosuje jeden z możliwych sposobów interpretacji tekstu biblijnego. Por. Papieaska Komisja Biblijna, *Interpretacja Pisma świętego w Kościele II, B, 2 Sens duchowy*. Wydanie polskie, Poznań 1994, 69-71.

¹⁹ Por. *Reguła św. Izydora VIII*.

²⁰ Por. *Reguła św. Izydora VI*.

²¹ Por. *Reguła Fruktuoz II*.

²² *Reguła wspólna XVII*.

²³ *Reguła św. Izydora V*.

powanie²⁴. Wszyscy, którzy wstępowali do wspólnot żyjących według *Reguły wspólnej* musieli podpisać tzw. *pactum*, czyli swego rodzaju zobowiązanie, układ, w którym wymagano życia według Ewangelii²⁵.

POZNAWANIE POSTACI BIBLIJNYCH

Twórcy reguł dla osiągnięcia postawionego sobie celu pastoralnego odwoływali się do postawy odpowiednio wybranych postaci opisanych w księgach Pisma św. W ten sposób formacja ascetyczna łączyła się z formacją biblijną. Dziewice i mnisi, słuchając lub czytając tekst reguły, poznawali jednocześnie bardzo wiele fragmentów tak Starego jak i Nowego Testamentu. Mieli też okazję zapoznać się z metodami ich interpretacji. Poniżej przedstawiamy zwięzły opis postaci z Pisma św. przedstawionych w omawianych przez nas dziełach:

JEZUS CHRYSZTUS

Najwspanialszym wzorem do naśladowania dla prowadzących życie mniszce jest Jezus Chrystus. Bardzo wiele mówi o Nim św. Leander. Ukazuje Go najpierw jako Oblubieńca dziewicy, a także jej Przyjaciela. Podstawą jest tutaj tekst z Pieśni nad Pieśniami 6, 8: *Jedna jest przyjaciółka moja*. Chrystus Bóg i Pan, jest Synem Boga Ojca. Przez swoją krew przelaną na krzyżu dokonał dzieła odkupienia. Przez podjęcie męki, biczowanie, przeszycie włócznią ukazał swoją niewyobrażalną miłość do człowieka. Dla dziewicy Jego przelana krew stała się najwspanialszym posagiem, jaki kiedykolwiek mógł Oblubieniec ofiarować za swoją oblubienicę²⁶. Ale Chrystus Oblubieniec jest także wzorem do naśladowania, przede wszystkim w postawie pokory, jak również ubóstwa i troski o chorych. Św. Leander dostrzega pokorę Chrystusa w czasie całego Jego ziemskiego życia. Chrystus prawdziwy Bóg unżył samego siebie i stał się człowiekiem, przyjmując ludzką kondycję. Uciekał przed tłumem, który chciał obwołać Go królem, a przede wszystkim przyjął mękę i śmierć na krzyżu: *Mocny Bóg został spoliczkowany. Najwyższy zawisł na krzyżu i tak znosił te cierpienia ze względu na nasze zbawienie, że nie złorzeczył złorzeczącym i nie oburzał się na niewdzięcznych, ale modlił się, wisząc na krzyżu, za krzyżujących Go*²⁷. W swojej nauce o pokorze Jezusa, św. Leander bazował na tekstach Nowego Testamentu, których jednak w regule nie cytował. Analizując jednak jego wypowiedzi możemy stwierdzić, że korzystał z pewnością z hymnu o kenozie (Flp 2,7-8), a także z Ewangelii wg św. Jana (6,15) oraz z ewangelicznych opisów męki i śmierci Jezusa.

²⁴ *Reguła wspólna V.*

²⁵ Por. *Reguła wspólna, Pactum*. Por. także. M. Kanior, dz. cyt., 232-233.

²⁶ Por. *Reguła św. Leandra, Wstęp*.

²⁷ *Reguła św. Leandra XI.*

Chrystus staje przed dziewicami także jako przykład troski o chorych. Tym razem autor reguły wykorzystał tekst prorocstwa Izajasza o Słudze Jahwe: *Prawdziwie choroby nasze on nosił i bolesti nasze on wziął na siebie* (Iz 53,4). Skoro Chrystus wypełnił te słowa, to i dziewica winna okazywać współczucie i pomoc chorym: *Przeto i ty stań się Jego naśladowczynią, okazuj współczucie, uważaj słabości i choroby swych siostr za swoje własne, abys dobrze wypełniała słowa Pana, który odczuwał w swym ciele zarówno rany bliskich, jak i to, co im sprawia ulgę: „Byłem chorym, a nawiedziliście mnie”* (Mt 25,36)²⁸.

Chrystus jest dla dziewicy również przykładem w zachowaniu zakazu rozmowy sam na sam z drugą osobą. Św. Leander, nie wyszczególniając żadnych tekstów ewangelii, przypomina wydarzenia z Góry Przemienienia, gdzie Chrystus rozmawiał z *Mojżeszem i Eliaszem w obecności trzech świadków: Piotra, Jakuba i Jana*, oraz wskreszenie córki przełożonego synagogi, kiedy ci sami apostołowie byli świadkami dokonanego cudu. Uczciwość twórcy reguły sprawia, że wspomina on także o rozmowie Jezusa z Samarytanką, która odbywała się bez świadków. Interpretacja tego fragmentu, w kontekście wymagań stawianych dziewicom, narzuca naszemu autorowi pewnych trudności. Wyjaśnia on więc, że uczniowie dziwili się tej sytuacji, a zatem była ona zupełnie wyjątkowa. Zaistniała zaś z powodu konieczności zakupu żywności²⁹.

Spośród pozostałych omawianych autorów, jeszcze tylko *Reguła wspólna* i św. Fruktuoz, wskazują wyraźnie na Jezusa jako wzór do naśladowania, nie odnośząc się jednak do konkretnych tekstów biblijnych. Obie reguły podkreślają posłuszeństwo Jezusa: *Przykazaniem reguły jest posłuszeństwo w spełnianiu i umiłowaniu również rzeczy niemożliwych, które winno być przestrzegane i zachowywane aż do śmierci, tzn. na wzór Chrystusa, który był posłuszny Ojcu aż do śmierci*³⁰. Mówiąc o konieczności ubóstwa *Reguła wspólna* poucza: *śluga Chrystusa, który chce być Jego prawdziwym uczniem, powinien wstąpić nagi na nagi krzyż, aby umarły dla świata, żył dla Chrystusa ukrzyżowanego*³¹.

NAJŚWIĘTSZA MARYJA PANNA I ŚW. JÓZEF

Kolejnymi postaciami biblijnymi, z których postawą zapoznają się prowadzący życie monastyczne są Maryja i św. Józef. Św. Leander wskazuje na Maryję, jako na szczególny wzór życia dziewiczego. Bardzo ciekawa, aczkolwiek dzisiaj nie do przyjęcia, jest jego interpretacja Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny. Autor reguły mówi o tym wydarzeniu zachęcając dziewice by unikały jakiegokolwiek kontaktu z młodzieńcami. Według niego wzorem takiej właśnie postawy jest Maryja

²⁸ *Reguła św. Leandra IV*

²⁹ *Reguła św. Leandra XVII*.

³⁰ *Reguła św. Fruktuoza VI*. Por. także *Reguła wspólna V*.

³¹ *Reguła wspólna I*.

w chwili zwiastowania. Św. Leander pisze: *wierzimy, że Maryja stroniła od towarzystwa mężczyzn, dlatego że anioł znalazł ją samą i dlatego, że zlekła się przeczuwanej u anioła płci męskiej, której unikała*³². Dzięki takiej postawie Maryja zyskała chwałę, jaką było Boże macierzyństwo. Dziewica będzie się cieszyła pokojem z Chrystusem, zgodnie z myślą wyrażoną przez Izajasza 57, 2: *Niechaj przyjdzie pokój, nie odpoczywa na łożu swoim*³³. Maryja wraz z św. Józefem są również przykładem praktykowania cnoty ubóstwa. Św. Leander podkreśla, że była ona *bogata w oczach Pana*, jednocześnie była bardzo biedna: *w chwili rodzenia nie miała pociechy ani od akuszerki ani od służebnej, a sama gospoda była tak ciasna, że na kołyskę musiała posłużyć się żłobem*³⁴. Maryja choć uboga materialnie, była jednak bogata w oczach Pana. Zastosowany przez biskupa Sewilli schemat przeciwstawienia ubóstwa materialnego i bogactwa w oczach Pana, powtarza się w opisie św. Józefa, człowieka prawego, a zarazem biednego: *Ale i Józef, któremu była poślubiona, choć był prawy, jednakże był tak biedny, że pożywienie i odzienie zdobywał rzemiosłem (artificio), albowiem czytamy, że był kowalem (faber ferrarius)*³⁵. Takie zestawienie ubóstwa i bogactwa duchowego, biedy i prawości charakteru, miało dopomóc adresatkom pisma św. Leandra w praktykowaniu cnoty ubóstwa, która prowadzi do osiągnięcia bogactwa wewnętrznego. Postać Najświętszej Maryi Panny nie pojawia się już w pozostałych analizowanych przez nas pismach, natomiast św. Józef został wybrany przez św. Izydora i autorów *Reguły wspólnej* jako wzór zaangażowania w prace fizyczne. Izydor mówi, że Józef był człowiekiem sprawiedliwym, wykonującym zawód kowala (*faber ferrarius*)³⁶, zaś w *Regule wspólnej* Oblubieniec Najświętszej Maryi Panny został postawiony obok patriarchów i św. Piotra: *Oto patriarchowie paśli trzody, Piotr był z zawodu rybakiem, a Józef sprawiedliwy, któremu poślubiona była Maria Dziewica, był kowalem (faber ferrarius)*³⁷.

APOSTOŁOWIE

Podejmując temat pracy fizycznej, św. Izydor sięga także do postaci św. Pawła, cytując fragmenty 2 Listu do Tesaloniczan 3, 7-10.12, w których Apostoł mówi o utrzymywaniu się z pracy własnych rąk³⁸. Podobnie mieli utrzymywać się mnisi.

³² *Reguła św. Leandra III.*

³³ *Reguła św. Leandra V.*

³⁴ *Reguła św. Leandra XXIII.*

³⁵ *Reguła św. Leandra XXIII.*

³⁶ *Reguła św. Izydora V*, PSP 305. Problem zawodu wykonywanego przez św. Józefa w nauczaniu Ojców Kościoła został szczegółowo omówiony w: Fr. L. F i l a s, *Święty Józef, człowiek Jezusowi najbliższy*, Kraków 1979, 27-31.

³⁷ Por. *Reguła wspólna IX*, Tłum. pol. A. Bober, *Mała antologia o św. Józefie*, w: Fr. L. F i l a s, dz. cyt., 418.

³⁸ Por. *Reguła św. Izydora V*.

Warto tu zaznaczyć, że pozostałe omawiane reguły mówiąc o konieczności pracy, nie odwołują się do nauczania Apostoła Narodów. Jest to tym bardziej zadziwiające, że na nauczanie zawarte w 2 Liście do Tesaloniczan powołuje się wiele wcześniejszych reguł i pism monastycznych np. *De opere monachorum* św. Augustyna³⁹, czy też *Regula Mistrza*⁴⁰. Do postaci św. Pawła w zupełnie innym kontekście nawiązuje św. Leander. Wymagając od dziewczyc, by nie kaluły się grzechem obmowy, cytuje fragment z Listu do Galatów (2, 11), w którym Apostoł wspomina wydarzenia z Antiochii. Św. Paweł powiedział wówczas św. Piotrowi o jego niewłaściwym zachowaniu. Uczynił to jednak nie poza plecami Piotra, ale patrząc mu prosto w oczy⁴¹. Św. Izydor, nawiązując do kolejnych wydarzeń z życia św. Pawła, widzi w nim wspaniały przykład dla opata, który powinien być *gotów z litością współczuć czyjejkolwiek słabości, naśladować Apostoła, który powiedział: „Staliśmy się raczej małuczkiem pośród was, jako żywicielka tuląca dzieci swoje”* (1 Tes 2,7)⁴². Również w życiu wspólnoty Apostołów, opisanym w Dziejach Apostolskich 4, 32. 34-35, zawarty jest, według św. Leandra, pierwowzór życia mnichów prowadzonego zgodnie z przyjętą regułą⁴³. Św. Izydor podkreśla w gminie apostołskiej szczególnie ducha wspólnoty i wierności nauce Jezusa Chrystusa⁴⁴, zaś według *Reguły wspólnej*, apostołowie są wzorem opuszczenia dla Chrystusa wszystkiego, ojca i matki, sieci i łodzi⁴⁵.

Negatywnym przykładem spośród grona Apostołów, którego postawy należy się ze wszech miar wystrzegać jest Judasz. Św. Leander mówi o nim bardzo wiele, wymagając od dziewczyc, by nie miały w klasztorze żadnej osobistej własności. Według niego posiadanie osobistej własności jest grzechem cudzołóstwa i kradzieży. Przykładem takiej grzesznej postawy jest właśnie Judasz, który zgodnie z świadectwem w Ewangelii wg św. Jana 12,6: *Był złodziejem i mając trzos nosił to, co wkładano*. To nieuczciwe postępowanie wobec wspólnoty Apostołów doprowadziło Judasza do zbrodni wydania i zdrady Pana⁴⁶.

ANANIASZ I SAFIRA, BOGATY MŁODZIEŃC

Św. Leander, św. Fruktuoz oraz autorzy *Reguły wspólnej* mówiąc o ubóstwie w życiu mniszym, zwracają uwagę na postaci Ananiasza i Safiry. Ich postawa ma być przestrogą dla wszystkich, którzy próbują zachować dla siebie jakąkolwiek wła-

³⁹ Por. św. Augustyn, *De opere monachorum* I, 2. PL 40, 547-582.

⁴⁰ Por. *Regula Mistrza LXXVIII*; PL 88, 943-1052.

⁴¹ Por. *Regula św. Leandra XIV*.

⁴² *Regula św. Izydora II*.

⁴³ Por. *Regula św. Leandra XXVI*.

⁴⁴ Por. *Regula św. Izydora III, XII*

⁴⁵ Por. *Regula wspólna IV*.

⁴⁶ *Regula św. Leandra XXVIII*.

sność⁴⁷. Pisze św. Fruktuoz: *Jest bowiem dla mnicha odrażającym i niegodziwym posiadać jakąkolwiek marność i zatrzymać sobie coś na własność lub ukryć. Takie bowiem postępowanie nie różni się bardzo od przykładu Ananiasza i Safiry*⁴⁸. Postacie te jako negatywny przykład dla mnichów pojawiły się także w *Regule św. Benedykta*, ale w kontekście nauki o zachowaniu przez mnichów uczciwości w handlu własnymi wyrobami⁴⁹. Negatywnym przykładem przyłgnięcia do dóbr materialnych jest też bogaty młodzieniec, którego zachowanie szeroko interpretuje *Reguła wspólna*⁵⁰.

POSTACIE STAREGO TESTAMENTU

Wspominaliśmy już myśl z *Reguły wspólnej* o patriarchach, którzy zajmując się pasieniem trzód przekonują o godności i wartości pracy fizycznej⁵¹. Są oni również wzorem zatroskania o życie wieczne dla innych, niezależnie od stopnia pokrewieństwa i statusu społecznego, tak dla synów jak i dla służących. Podobnie według św. Leandra powinny postępować dziewice wobec wszystkich współsióstr, niezależnie od tego z jakiego stanu pochodzą⁵². Dla dziewic patriarchowie są także wzorem pokory⁵³. Autor reguły dla dziewic wspomina imiennie: Abrahama, który jest wzorem opuszczenia wszystkiego dla Boga⁵⁴; Józefa Egipskiego, który niesłusznie oskarżony o grzech cudzołóstwa, w pełni powierzył się Bogu, a nikogo nie osądzając stał się wzorem trwania w prawdzie i w ufności Bogu⁵⁵; Zuzannę, która posądzona również o cudzołóstwo, z wiarą w Bożą sprawiedliwość stała się wzorem dla dziewic w znoszeniu osób je zniesławiających⁵⁶. Św. Leander wspomina także o Dawidzie, potrafiącym odmówić sobie picia wody, i o Danielu, który posilał się tylko jarzynami. Obaj są przykładem ludzi umiejących zachować wstrzemięźliwość. Dawid nadto jest dla dziewicy przykładem pokory. Jest to szczególnie widoczne w słowach, które wypowiedział do córki Saula: *Mały jestem i mały okażę się przed Panem, który mnie raczej obrał niż ojca twego* (2 Sm 6, 21-22)⁵⁷. Wzorem zaś zachowania spokoju w każdej sytuacji życia powinien być Hiob. *Zachęcam ciebie* – mówi św. Leander do swojej siostry Florentyny prowadzącej życie

⁴⁷ Por. *Reguła św. Leandra XXVIII; Reguła wspólna II, IV*

⁴⁸ *Reguła św. Fruktuoza VI*.

⁴⁹ Por. *Reguła św. Benedykta LVII*, PL 66, 802.

⁵⁰ Por. *Reguła wspólna IV*.

⁵¹ Por. *Reguła wspólna IX*.

⁵² Por. *Reguła św. Leandra XXII*.

⁵³ Por. *Reguła św. Leandra XXIII*.

⁵⁴ Por. *Reguła św. Leandra XXXI*.

⁵⁵ Por. *Reguła św. Leandra VIII*.

⁵⁶ Por. *Reguła św. Leandra VII*.

⁵⁷ *Reguła św. Leandra XXIII*.

dziewicze – *by duch twój był zawsze jednakowo zrównoważony, byś się nie ugiwała pod brzemieniem przeciwności, bo znasz cierpliwość i niedostatki Joba*⁵⁸.

Spośród postaci Starego Testamentu negatywny przykład daje postawa pierwszych ludzi w raju. Św. Leander wychwalając wielkość dziewictwa, przestrzega jednocześnie przed postawą Adama i Ewy, którzy nie chcieli być takimi jakim zostali ukształtowani przez Boga: *Ludzie bowiem psują przewrotnie naturę, którą Bóg ukształtował jako czystą*⁵⁹. Więcej miejsca autor pisma poświęca Ewie: *Ewa zakosztowała tego, co się nie godzi, i straciła dziewictwo*. Ten grzech sprowadził na nią trud opisany w księdze Rodzaju 3,16: *Z boleścią rodzić będziesz dziatki i pod mocą będziesz mężową*⁶⁰. Dziewica wierna swemu powołaniu pozostaje wolna od tego ciężaru. Św. Leander wspomina także o Adamie i Ewie, kiedy zachęca dziewicze do praktykowania wstrzeźliwości. Według niego pierwsi rodzice popełnili grzech pierworodny, ponieważ nie umieli zachować wstrzeźliwości. *Z pewnością pierwsi ludzie dlatego stracili rozkosze raju i łaskę nieśmiertelności, że pożyłali tego, co się nie godzi*⁶¹. Podobna postawa doprowadziła też do utraty pierworództwa przez Ezawę⁶². W XIX rozdziale reguły dla dziewic, jej autor zachęca do umiaru w picciu wina. O niebezpieczeństwie jakie płynie z nadmiaru picia wina świadczą wydarzenia z życia Noego i Lota. Noe pod wpływem alkoholu obnażył się, a pijany Lot dopuścił się grzechu kazirodztwa⁶³.

Reguła wspólna wymagając od członków wspólnoty zachowania czystości, wspomina grzechy Dawida i Salomona⁶⁴.

W ten bardzo obrazowy i praktyczny sposób dziewicze i mnisi zapoznawali się z wieloma fragmentami Pisma św. Były one dla nich odtąd nie tylko tekstem Świętej Księgi, którą otaczali ogromnym szacunkiem, ale również tekstem żywym, wskazującym im ideał postępowania, do którego zmierzali.

POZNAWANIE TEKSTÓW BIBLIJNYCH CYTOWANYCH W REGUŁACH

Oprócz prezentowania postaci biblijnych, nasi autorzy sięgali także do innych tekstów Pisma św., które odpowiednio dobrane i często opatrzone odpowiednim komentarzem, były podstawą do sformułowania konkretnych wymagań wobec pro-

⁵⁸ *Reguła św. Leandra XXIII.*

⁵⁹ *Reguła św. Leandra Wstęp.*

⁶⁰ Tamże.

⁶¹ *Reguła św. Leandra XIII.*

⁶² Por. Tamże.

⁶³ Por. *Reguła św. Leandra XIX.*

⁶⁴ Por. *Reguła wspólna XVII.*

wadzących życie monastyczne. Trudno byłoby w niniejszym opracowaniu omówić wszystkie miejsca takiego użycia Pisma św. w analizowanych przez nas dziełach. Dlatego ograniczamy się do przedstawienia jednego tylko przykładu. Św. Leander formułując wymagania odnośnie do używaniu wina we wspólnocie dziewic, korzysta m.in. z myśli św. Pawła: *Używaj po trosze wina ze względu na twój żołądek i częste twe niedomagania* (1 Tm 5,23). Dla biskupa Sewilli ogromnie ważne jest pawłowe sformułowanie *po trosze*, które oznacza, że *należy pić wino jak lekarstwo, a nie dla upojenia*⁶⁵. Dziewica powinna też pamiętać, że *nadużywanie wina wyklucza z królestwa niebieskiego*, co bardzo wyraźnie napisał św. Paweł w 1 Kor 6,9. W swojej argumentacji autor reguły sięga także do fragmentów z Księgi Izajasza 5,11.22, w których również potępia się grzechy pijaństwa. Właściwie każdy przepis sformułowany przez św. Leandra, jest osadzony w odpowiednio dobranych tekstach biblijnych. W bardzo różnym stopniu metodę tę zachowują pozostałe omawiane przez nas pisma monastyczne. Jednak takie ujęcie przepisów reguł pozwalało dziewicom i mnichom na zapoznanie się z wieloma fragmentami Pisma św., a jednocześnie, podobnie jak to było w przypadku ukazywania postaci biblijnych, uczyło interpretacji czytanego bądź słuchanego tekstu.

Poniżej przedstawiamy zestawienie tekstów biblijnych cytowanych przez omawianych w niniejszym opracowaniu autorów⁶⁶:

Księga Pisma św.	Reguła			
	św. Leandra	wspólna + Pactum	św. Izydora	św. Fructuosa
Księga Rodzaju	3,16			
Księga Wyjścia		15,20*		
Księga Powtórzonego Prawa	23,3	4,1*		
1 Księga Samuela	2,5			
2 Księga Samuela	6,21.22			
1 Księga Królewska	2,5	2,10		
2 Księga Królewska	6,21-22			
Księga Hioba			39,5	
Księga Psalmów	1,1; 5,11; 13,3; 15,5; 17, 26; 38,13; 44,3; 44, 11-12; 44,14; 61,11; 83,3-4; 117,7; 118,57; 119,5; 140,5	15,5; 138,21; 140,2		5,4; 5,5
Księga Przysłów	3,16*; 14,13; 31,30	24,9*		
Księga Koheleta	2,2	11,2		
Pieśń nad Pieśniami	2,6; 6,3.6; 6,8	8,6		
Mądrość Syracha	23,9			

⁶⁵ *Reguła św. Leandra XIX.*

⁶⁶ Gwiazdką wyróżniono teksty, które według wydawcy dzieł, autorzy reguł cytują w sposób dowolny.

Księga Pisma św.	Reguła			
	św. Leandra	wspólna + Pactum	św. Izydora	św. Fructuoza
Księga Izajasza	3,16; 3,24; 5,11; 5,22; 26,28; 53,4; 56,3; 57,2	66,1		
Księga Jeremiasza	9,21			
Ewangelia wg św. Mateusza	5,5; 5,8*; 5,44; 6,33; 10,27; 12,34; 20,26; 22,30; 24,19; 25,21; 25,34; 25,36	3,2; 7,15-16; 7,18; 10,27; 10,39; 16,24; 19,14; 19,21; 19,21; 19,23; 19,27; 19,39*; 20,28; 23,13; 24, 45-47; 25,6; 25,35	10,40-42;	5,16
Ewangelia wg św. Łukasza	6,25; 9,62; 21,19; 21,34; 23,29; 23,34	9,23; 9,24; 10,4; 12,33; 14,25; 14,33		
Ewangelia wg św. Jana	3,20; 12,6	6,38; 10,1*; 10,30; 12, 25; 14,9	4,32.35	
Dzieje Apostolskie	4,32.34-35	7,49		
List do Rzymian	3,13; 12,5; 13,14; 15,1-2		13,14	
1 List do Koryntian	6,7-8; 6,9-10; 7, 23; 7, 31; 15, 33; 15,53		1,27	
2 List do Koryntian	11,19; 11,29;		9,7	
List do Galatów	2,11; 5,22	6,2		
List do Efezjan	5,18*; 6,9			
List do Filipian	1,23; 2,7; 4,4			
List do Kolosan	3,1			
1 List do Tesaloniczan			2,7	
2 List do Tesaloniczan			3,7-8.12; 3,8-10; 3,12	
1 List do Tymoteusza	2,9; 5,6; 5,23; 6,9			
2 List do Tymoteusza	4,8			
List św. Jakuba	4,9; 5,12			
1 List św. Piotra	2,23*; 3,3		5,8	
1 List św. Jana	2,16	4,18		

Przystępując do analizy powyższego zestawienia należy podkreślić, iż nie ma ono na celu porównania ilości cytowań poszczególnych ksiąg Pisma św. w omawianych przez nas dziełach. W dużej bowiem mierze zależy to od formy i objętości dzieła. Reguła św. Leandra oraz *Reguła wspólna* mają charakter bardziej opisowy, w przeciwieństwie od reguł św. Izydora, a przede wszystkim św. Fructuoza, zredagowanych jako zestaw przepisów obowiązujących członków wspólnoty. Z tego też powodu, jak również ze względu na duże różnice objętościowe poszczególnych pism, wyraźnie odróżnia się ilość fragmentów Pisma św. wykorzystanych przez św. Leandra i *Regułę wspólną* oraz św. Izydora i św. Fructuoza.

Należy zauważyć, że autorzy omawianych reguł, sięgają jedynie do niektórych ksiąg Starego Testamentu, przede wszystkim zaś do Księgi Psalmów, co jest charakterystyczne również dla wielu innych pism monastycznych, np. reguły św. Be-

nedykta⁶⁷, czy też dzieł św. Cezarego z Arles⁶⁸. Księga ta, ze względu na odmawianie godzin kanonicznych, była najbardziej znaną i bliską wspólnotom mniszym. Warto również zwrócić uwagę na fakt korzystania przez św. Leandra z fragmentów Księgi Izajasza oraz Pieśni nad Pieśniami. Biskup Sewilli prorocтва Izajasza odnosi do osoby Jezusa Chrystusa, zaś w tekście Pieśni nad Pieśniami dostrzega obraz miłości Chrystusa – Oblubieńca do dziewicy – oblubienicy. Zdecydowanie częściej w tekstach reguł dziewice i mnisi spotykali się z fragmentami z ksiąg Nowego Testamentu. Na uwagę zasługuje częste cytowanie Ewangelii według św. Mateusza i rzadziej wg św. Łukasza i św. Jana. Nie pojawią się natomiast żadne fragmenty z Ewangelii wg św. Marka. Autorzy reguł odwołują się również wielokrotnie do myśli św. Pawła. Spośród wszystkich listów, których autorstwo przypisywano Apostołowi Narodów, autorzy reguł nie skorzystali jedynie z Listów do Filemona i do Tytusa. Podobny układ korzystania z ksiąg Nowego Testamentu można zaobserwować również w pismach monastycznych innych autorów, np. św. Augustyna⁶⁹, św. Benedykta⁷⁰, czy też św. Cezarego z Arles⁷¹.

PODSUMOWANIE

1. W hiszpańskich wspólnotach monastycznych VI i VII wieku dziewice i mnisi poddawani byli formacji biblijnej, podobnie jak działo się to we wspólnotach zakładanych wcześniej przez innych zakonodawców np. św. Pachomiusza⁷², św. Augustyna⁷³ czy też św. Benedykta⁷⁴. Formacja ta dokonywała się poprzez wypełnianie zaleceń zapisanych w poszczególnych regułach, spośród których na pierwsze miejsce wysuwa się modlitwa kanoniczna, w czasie której odmawiano Psalmu i czytano odpowiednio dobrane fragmenty ze Starego bądź Nowego Testamentu. Mnisi i dziewice zobowiązani byli nadto do lektury Pisma św., do słuchania jego fragmentów

⁶⁷ Por. *Reguła św. Benedykta*, PL 66, 215-932.

⁶⁸ Por. J. Piłat, *Wstęp*, w: *Cezary z Arles, Pisma monastyczne*, Kraków 1994, 18, 25.

⁶⁹ Por. *Reguła św. Augustyna*. Św. Augustyn w 5 punkcie swojej reguły odwołuje się do fragmentu Listu św. Pawła do Tytusa 2,3.

⁷⁰ Por. *Reguła św. Benedykta*. W redakcji tej reguły, jej autor korzysta jeden raz z Ewangelii wg św. Marka 12,30-31.

⁷¹ Św. Cezary z Arles najczęściej cytuje Ewangelię wg św. Mateusza w *Mowach do mnichów*, natomiast w *Regule dla dziewic*, częściej odwołuje się do Ewangelii wg św. Łukasza i wg św. Jana. Por. J. Piłat, dz. cyt., s. 18, 25.

⁷² Por. V. Desprez, *Początki monastycyzmu*, t. 1, Kraków 1999, 294-295. M. Kanior, dz. cyt. 66.

⁷³ Por. M. Starowieyski, *Reguła św. Augustyna, Wprowadzenie*, w: *Starożytne Reguły Zakonne*, PSP 26, Warszawa 1980, 88.

⁷⁴ Por. M. Kanior, dz. cyt., 184.

czytanych podczas posiłków oraz w niektórych przypadkach, jak to opisywał św. Leander, również podczas wykonywania wspólnych prac. Istotnym elementem tej formacji była medytacja nad tekstami biblijnymi i, co warto szczególnie podkreślić, wspólne rozmowy. Przełożony wspólnoty miał obowiązek wyjaśniania trudnych i niezrozumiałych fragmentów czytanych przez mnichów ksiąg, a więc z pewnością również urywków Pisma św. Należy zwrócić szczególną uwagę na dzieło św. Leandra, w którym podaje on dziewicom metodę interpretacji ksiąg Starego Testamentu.

Pośród analizowanych reguł, najmniej uwagi takiej formacji biblijnej poświęca *Reguła wspólna*, co wcale nie oznacza, że wspólnoty żyjące według tej reguły zaniedbywały biblijną formację swoich członków.

2. Mnisi i dziewice poddawani byli także formacji biblijnej w sposób *pośredni*, poprzez czytanie tekstu reguły. Dotyczy to szczególnie dzieła św. Leandra i *Reguły wspólnej*, zawierających bardzo wiele cytatów i odniesień do Pisma św., w mniejszym stopniu reguł św. Izydora, a zwłaszcza św. Fruktuoza, które znacznie rzadziej korzystają z tekstów biblijnych. Autorzy reguł argumentując wymagania stawiane prowadzącym życie mnisze, odwołują się bardzo często do przykładów z życia postaci biblijnych, oraz do innych odpowiednio dobranych fragmentów Pisma św. Korzystają tak z ksiąg Starego i Nowego Testamentu, szczególnie zaś z Księgi Psalmów oraz Ewangelii według św. Mateusza i pism św. Pawła. W ten sposób realizowali też to, co Jan Paweł II nazywa dzisiaj *przenoszeniem słowa Bożego w życie*⁷⁵. Biblia obecna na kartach reguł stawała się dla całej wspólnoty i dla każdego jej członka prawdziwą księgą *życia*, której słów słuchano, i której nauką starano się żyć na co dzień.

⁷⁵ Jan Paweł II, *Vita consecrata* 94.